

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

SELÇUK

Dergisi

Şerri az itmek degül mi hayrı çok
Hayrı çok itmek degül mi hayrı çok

Yunus Emre

YUNUS EMRE'NİN ŞİİRLERİNDE İYİ, KÖTÜ KARŞILAŞTIRMASI

THE COMPARISON OF THE GOOD AND THE BAD IN THE POEMS OF YUNUS EMRE

Doç.Dr. Önder GÖÇGÜN

Summary :

The conception of the good and the bad are two opposite elements of the human soul. Actually, these two elements complete each other. In other words, it is not possible to understand the good without knowing the bad.

Yunus Emre, the 13th century mystic poet knows this fact very well. Due to this he has compared the good and the bad in his works. In the end, he shows how to get to perfection and human maturity.

From his poems we recollect the following type of a good character:

1-Gnostics: These kind of people are humble and matured. They live away from every kind of gossips and simplicities. They have high capability of intuition. Only these kind of people can lead people to rightness and fine character.

2-Lovers: For Yunus love is precious and respect worthy. In love there is torture as well as happiness. Love is a path to hearts and even kings are slaves of it. Love boils seas, moves the waves and make the mountains speak. Besides, love bewilders the wise and takes them to deserts and seas.

For this reason Yunus says: "Only lovers know the states of lovers". Lovers are the ones who sacrifice their lives in the way of love. They are a lot of from the materialistic world and they do not have egoistic feelings. Lovers tolerate all kinds of troubles in this path.

3-Dervishes: They are benign hearted in the way of God. They have freed themselves of all kinds of greeds. They think of others rather than thinking of themselves. They do everthing for God. They have no pride and Jealousy. He, therefore, likes dervishes very much and he says:

"Those who want to seek God should become dervish. Alas, I wish I were a dervish myself. One must become dervish by leaving aside his egoism and by drinking the wine of love."

Dervishes are those who can see great four gates around them and upon looking at the gates, they enlighten by changing night into day, and they have knowledge of the two worlds.

4- Saints: Yunus deals with the spiritual structure of a man rather than his physical frame. He says: "I dressed myself in flesh and bones and appeared as Yunus on the earth". Saints, as he says, are people like this. They give more importance to the spiritualism than to the materialism. Thus everybody should be matured and humble like them. They should not tie their hearts to this world.

5-Friends: Yunus thinks of friends along with saints. He regards them as true friends who are the only ones that understand them.

There are other types of perfect men, such as: Noble people, knowledgable people, kind hearted saints, devotees of God, those who offer prayers, those that are enemies of selfness(Nafs), the wise and the hermits.

There are following bad characters in his poems:

- 1- Non-lovers (of God).
- 2- Those who break hearts of people
- 3- Those that are in love with this world (materialistic).
- 4- The ignorant.
- 5- Deniers of God (the infidel)
- 6- Slaves of selfness.

Among others are egoistics, infidels, neglegents, cheaters and those who waist their lives by doing nothing.

Finally, Yunus who has shown the bad and the good, is a great poet and a true lover of God.

İnsan ruhunun, birbirine aksi yöndeki iki ayrı tezahürü olan "iyi" ile "kötü" kavramları; temele inildiğinde, âdeta birbirinin tamamlayıcısı durumundadırlar. Diğer bir ifadeyle, iyi olmadan kötüyü; kötü olmadan da iyiyi idrak etmek, değerlendirmek, hemen hemen imkansızdır. Nitekim, Ahmed Hamdi Tanpınar bu gerçeği:

"İyilikler de kötülükler gibidir. Beraber gelirler."
(1) ve

"En iyiden en kötüye, bir adımda geçilebilir." (2) şeklinde, çok güzel hülâsa eder. Hiç şüphesiz, davranışları itibariyle ne kadar kötü olursa olsun; iyiyi kendine gaye edinen, ona ulaşma gayret ve heyecanı ile dopdolu olan kimse, er veya geç hedefine varır. Çünkü iyilik insanın yaradılıştan mayasında, özünde bulunur.. Bütün mesele onu, çeşiti psikolojik ve sosyal sebeplerle gizlendiği, baskı altında tutulduğu yerden çıkarıp, aktif hale getirmektir. Bu da, herşeyden evvel kişinin ahlakî sorumluluğu ile yakından ilgilidir. Zira insan, kendini aşabildiği nisbette insandır. İyi ve iyilik; sadece sözde kaldığı, ferdi fiillere intikal edemediği müddetçe doğru dürüst bir anlam taşımaz. Bunu gerçekleştirebilmek için ise; ilk plânda, zihni işgal eden veya edecek olan kin, garez, hased, öfke, intikam..v.b. her türlü kötü düşüncelere kesinlikle yer vermemek gerekir. Kötülük duygusunun, mutlaka huzursuzluklara, korkulara, endişelere, vehimlere ve nihayet bir yığın ruhî deprasyonlara yol açabileceği gerçeğini hatırdan çıkarmadan daima iyide, doğrudan, güzelde, hayırda, bilgide, sevgide olmalıdır. İyilik duygusunun, ruhu; huzura sükûna sevk edip genişleterek dinlendirdiği unutulmamalıdır. Herkes, almadan evvel vermeyi; sevilmeden önce sevmeyi istemelidir.

İşte kısaca belirtmeye çalıştığımız bu hususları çok yakından bilen, gönlünün ta derinliklerinde duyan Yunus Emre; bu maksatla, iyi ile kötüyü muhtelif şiirlerinde ele almış, onları şuurlu bir şekilde karşılaştırmış ve nihayet iyiye, güzele ulaşarak olgun ve kamil bir insan olmak için çeşitli yollar göstermiştir.

Ancak şairimizde, adı geçen bu iki kavramın "müsbet" ve "menfi" şekillerle iki ayrı tip halinde verildiğini belirterek, sırasıyla bunların başlıcalarını görelim (3):

1) Ahmed Hamdi Tanpınar, "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" İst. 1961. s.122.

2) a.g.e., s. 340

I-MÜSBET TİPLER

I-Arifler

Yunus Emre'ye göre hepsi de, engin ve son derece olgun birer gönül adamı vasfını haiz ariflerin belirtisi, her gönüle girmiş olmaları, orada daima hazır bulunmaları; ikinci belirtisi ise, kendilerini her türlü basitlikten sıyrarak, tam anlamıyla gönüle teslim etmeleri ve bunun için de, dedikodudan uzak bulunmalarıdır.

Ariflerden nişan budur her gönülde hazır ola
Kendüyi teslim eyleye sözde kıl u kâl olmaya (4/4)

Bu yola girip, gönül hazinelerine kavuşmak isteyenler; kendilerine müşid yani yol gösterici olan ariflere hizmeti gaye edinmelidirler. Zira insanı, ancak onlar iyiye, güzele, doğruya kısacası kemale, olgunluğa ulaştırabilirler. Aksi halde; cahil bin söz de söylese, o sözlerin "ma'nâ âlemi"nde birbuçuk dirhemlik değeri bile yoktur:

Dürr ü cevher ister isen âriflere hizmet eyle
Cahil bin söz söyler ise ma'nîde miskal olmaya (4/6)

Ariflerin gözü; eskilerin "basîret basarı", adını verdikleri tarzda, son derece ince bir sezîş ve kâinatı, ilâhî plânda derin surette idrâk kabiliyetini taşır. Bu itibarla, onların yeryüzüne "nazar kılmaları" diğer insanlardan çok daha farklıdır. Çünkü, her gördüklerinde bir ibret hissesi bulurlar. Bunu anlamak için de, gene âriflerden olmak gerekir:

Rengi döner günden güne toprağa dökülür gine
İbret-durur anlayana bu ibreti ârif tuyar (16/5)

Gurur ve kibir âriflerin can düşmanıdır. Onun için şairimiz, bizzat şahsına her türlü bilgisinden dolayı katıyen böbürlenmemesini; aksine, sonunda kendisine muhakkak gerekli olan "miskinlik eteğin dut"masını yani, daima alçak gönüllü, kalender-meşrep olmasını telkin eder:

3)Burada zikredilen beyitler, merhum Prof.Dr.F.Kadri Timurtaş tarafından hazırlanan, "Yunus Emre Divanı-İst.1972" adlı kitabından alınmıştır. Her beytin sonundaki birinci rakam, adı geçen eserdeki şiir; ikinci rakam da, beyit numarasına göstermektedir.

Yunus sen ârif isen anladım bildüm dime
Dut miskinlik eteğin âhır sana gerekdür (27/7)

Bir yerde de:

Ariflere bu dünya hayâl ü düş gibidir
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer (42/7)

diyerek irfan sahiplerine ve dünyanın hayâl ve rüyâ gibi geldiğine işaretle; kendilerini Allah'a veren o sâdik kullanın bunlardan yani dünyanın geçici zevklerinden vazgeçtiklerini, dolayısıyla bütün maddi ve manevi varlıklarıyla ebedî âleme hazırlandıklarını belirtir.

Onun için diğer arifler gibi kendisinin de, maddi mânâda herşeyi terkedip nasıl "cihan(ı) yağmaya verdi(ğini)" ve neticede çıplak gitmeye hazırlandığını şöyle dile getirir:

Bu yolun ârifleri geçürmezler metâ'ı
Şöyle uryan giderüz cihan yağmaya virdük (78/3)

2)Aşıklar :

Yunus Emre'nin :

İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür ışk
Değmelere bitinmez hürmetlü nesnedür ışk

Hem cefâdur hem safâ Hamza'yı atdı Kaf'a
İşk iledür Mustafa devletlü nesnedür ışk

Tağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler hikmetlü nesnedür ışk

Kime kim ışk urdı ok gussa-y-ıla kaygu yok
Feryadıla âhı çok firkatlü nesnedür ışk

Denizleri kaynadur mevce gelür oynadur
Kayaları söyledür kuvvetlü nesnedür ışk

Akilleri şaşurur deryâlara düşürür
Nice ciger bişirür key odlu nesnedür ışk (75/1 v.d.)

şeklinde tarif ettiği "Aşk"ı, kendilerinin ayrılmaz parçası

haline getiren bu tipler; kelimenin tam anlamıyla, birer "gönül eri"dirler. "Velî" tipinin en belirgin vasıflarını üzerlerinde toplayan âşıklara:

İy âşıklar iy âşıklar aşk mezheb ü dîndür bana
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana (5/1)

diye seslenen şairimize göre; herşeyleri, "Sevgili'nin katında bite(n)" onlar için, başka bir nesneye ve varlığa gerek yoktur :

Aşıkların her hâli ma'şuk katında biter
Sözün var ana söyle benüm elümde ne var (12/3)

Bu itibarla,"âşıkların halini ancak âşık olanların bil(diğini)" ve gizli bir hazine değerindeki aşkın,-taşındığı sırları dolayısıyla gizli kalması gerektiğini ifadeden kendini alamaz :

Aşıkların halini âşık olanlar bilir
Aşk bir gizli hazinedür gizli gerekdür esrâr (12/5)

"İstifhâm" san'atı yoluyla de, gerçek âşıkların başlıca özelliklerini bir bir sıralar :

Cânını aşk yoluna virmeyen âşık mıdır
Cehd eyleyüb ol dosta ırmeyen âşık mıdır

Dost sevgüsün gönülde cân-ıla berkitmeyen
Tûl-ı emel defterin dürmeyen âşık mıdır

İşka tanışık sığmaz değme cân göge ağmaz
Pervâne-leyin oda yanmayan âşık mıdır

Nefs dirliginden geçüp ışk kadehinden içüp
Dost yolına irküben turmayan âşık mıdır

Dün gün rizâyat çeküp halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatup yanmayan âşık mıdır

Yunus imdi ol dostun cefâsına sabr eyle
Yüreğine aşk okın urmayan âşık mıdır (20/1 v.d.)

Varlığı yokluğa değişmeden, imâna sımsıkı sarılmadan ve bütün eksikliklerin kendisinde bulunduğunu kabul etmeden âşık olunamayacağını, gene kendinden hareketle şöyle vurgu-

lar :

Yunus eger âşık-isen varlığın değşür yoklığa
İmân kuşagın berk kuşan di hep eksüklük bendedür
(23/8)

Nihayet, bütün bunları yapabilen kimseler için, endişelenmek yersizdir. Çünkü âşık, daima bâkidir; ölmez ve O'na göre ölüm, Allah'ın İlahî Nuru'nun ta kendisidir.

Ko ölüm endişesin âşık ölmez bâkidür
Ölüm âşıkun nesi çün Nûr-ı İlâhî'dür (24/1)

3) Dervişler :

Allah için alçak gönüllülüğü ve bundan hareketle her türlü zarureti kabul eden, olgun insan olma yolunda kendini bütün ihtiraslardan sıyıran, önce şahsını değil; başkalarını düşünen ve bu uğurda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan dervişler; şairimizin fevkalâde takdir ettiği örnek kimselerdir:

Bu dervişlik durağı bir acayib durakdur
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerekdür (27/1)

noktasından hareketle :

Ben dervişem diyen kişi işbu yola âr gerekmez
Derviş olan kişilerin gönlü gindür dar gerekmez

Derviş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür
Dögene elsüz gerekdür halka beraber gerekmez

Halka benzetmeye işin süre gönlünden teşvîşin
Yüz bini birdür dervişün arada ağıâr gerekmez

Eğer derviş isen derviş cümle âlem sana biliş
Fodulluğı hulka değış arada ağıâr gerekmez

Derviş olan kişilerin miskinlikdür sermâyesi
Miskinlikden özge bize mâl ü mülk ü şar gerekmez

Er elini aldun-ısa ere gönül virdün ise
İkrâr ile geldün ise pes ere inkâr gerekmez

Yunus sen gördün bir eri arturma gördüğün biri
Şudur budur diyübeni derviş târûmar gerekmez
(65/1 v.d.)

diyerek ve ayrıca, yine dervişlik özlemiyle iyi insan olma yolundaki duygularını, şu beyitlerinde açıklığa kavuşturur :

Hakk'ı bulmak isteyenler eylesin nefsinin derviş
Çalab bize mürşid virmiş derviş olu-bilsem derviş

Nefis yolundan geçmezsin ışık şarâbını içmezsin
Gönülüm kara açmazın derviş olu-bilsem derviş

Hakk'a yakın olam mı ki rahmetine talam mı ki
İremedin ölem mi ki derviş olu-bilsem derviş

Bir acâib sevdâ düşdi gönlüm karâr kılmaz benüm
Bildüm işüm cümle hatâ derviş olu-bilsem derviş

Dosta bilişene irsem dostun yolına yürisem
Ar-ıla nâmusu kosam derviş olu-bilsem derviş

Bir gün işüm temâm ola hep itdügüm gümân ola
Meğer Hakk'dan emân ola derviş olu-bilsem derviş

Eğer irürlerse emân kullığum olmadı temâm
İy bî-çare Yunus hemân derviş olu-bilsem derviş

(70/1 v.d.)

Gönül deryâsına dalmayı, Dost ile beraber olmayı dervişliği benimsemeyi öğütleyen Yunus'un nazarında birer "hümâ kuşu" olan dervişler; Hak yoluna durmuş birbirlerini çok iyi bilen, tanıyan, candan da, iki cihandan da geçen, O sevgili Sultan'dan haber veren gönül erleridir :

Gönlünü derviş eyle dost-ıla biliş eyle
İşk eri şol ma'nîde derviş içi boş degül

Derviş bilür dervişi Hakk yolına turmuşu
Dervişler hüma kuşu çaylak u baykuş degül

Dervişlik aslı candan geçdi iki cihândan
Haber virür Sultan'dan bellidür yâd kuşu degül
(92/2-3-4)

Bu itibarla, Allah tarafından kendilerine "dervişlik bağışlan(mış)" kimseler, "kalpı git(miş), pâk ol(muş), gümüşlen(miş)" yani, hamlığı kaybolmuş, gönlünü her türlü kötülüklerden temizlenmiş, kemâle ermiş, olgun kimseler olma-

lıdırlar. O kadar ki, onların nefeslerinden misk ile anber tütmeli, herkes kendilerinden sevgi, hayır, iyilik, tatlı dil, gülyüz,, muhabbet; dostluk görmelidir.

Her kime kim dervişlik bağıslana
Kalpı gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden misk ile anber düte
Budagundan il ü şâr yimişlene

Yaprağı derdlüyiçün dermân ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene (150/1-2-3)

Böylece derviş; dört yanında dört ulu kapı bulunan, her ne-reye baksa gecesi gündüze dönen, iki cihan kendisine mâlum ve ilahî Sırlar'a mazhar olan Hocalar Hocası'nın da övgüsünü kazanan bahtiyarlardandır:

Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek
Kancaru bakar-ısa gündüz ola gicesi

Ana iren dervişe iki cihân keşf olur
Anun sıfatın öger ol Hocalar Hocası (164/8-9)

4)Erenler :

İnsanı maddî varlığı olan dış yapısından ziyade; iç yapısı, yani mânevî varlığı ile ele alan ve bu itibarla :

Ete kemiğe büründüm Yunus diye göründüm

diyen şairimiz; olgunluğun zirvesini teşkil eden "Erenler"e ayrı bir önem ve değer verir. Bu insanlara karşı daima al-çakgönüllülüğü, Hakk'a ulaşmanın şartlarından sayarak; ken-dine dahi, kibirden uzak ve herşeyin özü toprak gibi müteva-zi olmayı telkin eder :

Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okur-ısan
Erenlere münkir isen dîdâr ırak senden yana

Miskin Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol
Toprakdan biter küllîsi gülstandur toprak bana
(7/4-5)

Er ve Erenler'le ilgili olarak , Abdülbâki Gölpinar-lı şu bilgileri vermektedir :

"Kur'ân-ı Mecîd'de "Velî-Evliyâ-Dost-Dostlar" yani, Allah dostları Allah'ı sevenler ve Allah'ın sevdikleri anlamlarına geçen söz, tasavvuf ehli tarafında "Er,Eren,Erenler" tarzında türkçeleştirilmiştir ve bu sözle, Allah'a mânen yakın olanlar, Allah katında şefâatleri kabul edilenler kast edilir. "Er,Eren, Erenler" sözleriyle hem geçmiş erenler, hem de yaşayan müridler, ulular tavsif olunur. Geçmişlerden olup türbesi, mezarı bulunanlara halk, daha ziyade "Yatır" der.

Tasavvuf ehli, bilhassa Mevlevîler ve Bektâşîler şeyhlere ve dervişlere, yaşına, bilgisine, olgunluğuna, saygı duyulan tarîkat ehline hitâb ederken "sen, siz" yerine "Nazarım-Nazarlarım", yahut "Erenler, Erenlerim" derler; nitekim "ben" yerine de "Fakıyr, fakıyriniz" denir. Erenlerin gönülleri kırılır da ilenirlerse, bunun sonucu başa gelen musibetten kurtulmaya imkân olmadığı inancı, "Erenlerin attığı ok geri gelmez" atasözüyle bildirilir. "Erenlerin çerağı nefesle sönmez" atasözü LXI. Sure'nin 8.Ayet-i Kerîmesinin meâlidir."Erenlerin önü-ardı olmaz" ve "Erenlerin sağı-solu belli olmaz" atasözleri, erenlerin tahammüllerine, bağışlamalarına son olmadığı gibi, bazı kere de en küçük bir şeye kırıldıklarını, bir kusurda bulunanların perişan olacaklarını, aynı zamanda erenlerin hareketlerinin sözlerinin, akılla ölçülemeyeceğini, fakat her sözlerinde, her hareketlerinde bir hikmet bulunduğunu hatırlatır. "Erenler herşeye dayanırlar, gözyaşına dayanamazlar" sözüyle, onların merhametlerini, esirgeyişlerini dile getirir.(4)

Dolayısıyla, Yunus Emre, "dirlik" içinde "maddeden sıyrılıp", daima "Hakk'ı gören" Onlar'a kulluk etmek, bağlanmak ve gene tevazu ile "himmeti yerden göğe direk" olan bu kimselerin yolunda olmak gerektiğine, temasla:

Çün anda dirlik ola Hakk'ıla birlik ola
Varlığı elden koyup ere kulluk gerekdür

Kullık eyle erene bakup Hakk'ı görene
Senden haber sorana key miskinlik gerekdür

Hakk ere benüm didi varlığın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göğe direkdür (27/2-3-5)

şeklinde konuşur.

Bu müstesna insanlara karşı duyduğu hayranlığı dile getirirken, câhillere de ateş püskürür :

Erenlerin sohbeti arturur ma'rifeti
Câhilleri sohbetten her dem süresim gelür (29/5)

demekten kendini alamayan şair; dostlara gerçek erenlerin her nereye baksa ve her nerede istese orada bulduklarını, şöyle haber verir:

Bilür misiz iy yârenler girçek erenler kandadır
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadır

Ancak, erenlerin yolunun sanıldığı kadar kolay olmadığını, Hz.Süleyman'ın kıssasına temasla :

Cânım erenler yolu inceden inceyimiş
Süleymân'a yol kesen şol bir karınca-y-ımsı (69/1)

beytinde hülâsa ederek; "kutsuz nefsi"ne de, en büyük beddua olarak çok sevdiği ve değer verdiği "erenler meclisi"nde bulunmayı diler .

Yûnus Emrem n'idesin kaçup kanda gidesin
Erenler sohbetine gelmez olasın bir gün (134/7)

Nihayet, erenleri; âşıkların dalması gereken bir denize benzetererek, kendisine de "erenler(in) eteğin(i) dut(up)" bu deryâyâ dalmayı telkin ve tavsiye eder:

Erenler bir denizdür âşık gerek talası
Bahrî gerek denizden girüp gevher alası
...ve
Gel imdi miskin Yunus dut erenler eteğin
Cümlesi miskinlikde yoğluğ imiş çâresi (174/1-11)

5) Yârenler

Erenler'in hemen yanibaşında düşündüğü bu, dost insanlara :

İşidün iy yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde ağu düter
Nice yumşak söylese sözi savaşa benzer

Aşkı var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer
(45/1-2-3)

diye seslenen şairimiz; ayrıca,-kendilerine duyduğu samimi-
yete dayanarak-muhtelif şiirlerinde şöyle yakınır :

İy yârenler iy kardaşlar ecel ire ölem bir gün
İşlerime peşmân olup kendüzüme gelem bir gün
(115/1)

Hey hey yâranlar hey kardaşlar nic'ideyin n'ideyin
ben

Sen benim kulum değülsin dir olursa n'ideyin ben
(131/1)

İy yâranlar iy kardaşlar korkaram ben ölem diyü
Öldüğümü kayırmazam itdüğümü bulam diyü
(137/1)

İy yâranlar iy kardaşlar kime diyem ahvâlümü
Ya şu benim bu derdümün dermânını kim ne bile
(147/2)

Yunus miskin delüdüdür hem sözinden bellüdüdür
Ayıblaman yârenler eksüklüğü var ise

(153/7)

Bunlardan ayrı olarak; O'nun, şiirlerinde ele aldığı
ve iyi kavramının karşılığı olan diğer müsbet tipleri, kısaca
şu şekilde sıralayabiliriz :

- 6) Asilzâdeler (4/3)
- 7) Bilen kişiler (68/1)
- 8) Boynun buran adam (23/2)
- 9) Dost'a giden kişi (172/3)
- 10) Dost'u yakın gören kişi (25/1)
- 11) Dost'tan yana uçan kişi (3/4)
- 12) Eminlik isteyen kişi (117/4)
- 13) Emre kulluk eden kişi (117/5)
- 14) Evliyâ (47/1-3, 72/7)
- 15) Gence uğrasam diyen kişi (117/6)
- 16) Gerçek mürid olan kişi (58/3)
- 17) Hak yoluna sâdik kişi (23/1)
- 18) Hakk'ı bulmak isteyenler (70/1)
- 19) Hakk'ı isteyen kişi (36/1)
- 20) Her davâdan geçen kişi (3/4)
- 21) İlm-i Hikmet okuyanlar (119/8)
- 22) Keleci bilen kişi (59/1)
- 23) Kendi mikdârın bilen kişi (44/7)
- 24) Kendinde bir zerre aşk olan kişi (46/5)
- 25) Kendinde doğruluk olan kişi (172/4-5)

- 26) Kendüsün bilen kişi (117/1)
- 27) Kevser havzına talanlar (161/6)
- 28) Ma'nâ eri (85/1)
- 29) Ma'niden haberi olan kişi (15/1)
- 30) Miskin kişi (38/7, 47/6, 48/1, 67/5)
- 31) Müsülmânım diyen kişi (80/1)
- 32) Namaz kılan kişi (156/1)
- 33) Nefsin müsülmân eden kişi (173/5)
- 34) Nefsine muhâlif kişi (161/5)
- 35) Nefsini düşman bilenler (161/6)
- 36) Ölmezden öndin ölenler (161/6)
- 37) Safâ nazarı olan kişi (15/4)
- 38) Sözü bişirüp diyen kişi (59/1)
- 39) Tevhid tonını giyen kişi (37/7)
- 40) Tûba dalında uçanlar (161/7)
- 41) Uslu kişiler (113/2-4)
- 42) Uzlet ihtiyar eden kişi (42/8)
- 43) Varlığın yokluğa sayan kişi (37/7)
- 44) Vuslat eri olan kişi (25/2)
- 45) Yüce makamlar geçenler (161/7)

II. MENFİ TİPLER

1- Aşksızlar:

Yukarıda işaret olunduğu gibi, Aşıklara büyük bir bağlılık gösteren, ayrı ayrı hepsine derin hayranlık duyan Yunus Emre; bunun aksi durumunda olanlara da, yani sevmeyenlere, âşık olmayanlara şiddetle karşı çıkar.

Önce, bu hususta kendisini ayıplayanlara seslenerek; güçleri yeterse, O'nu aşktan kurtarmalarını eğer yetmezse,-ki buna inancı tamdır-yalan yanlış konuşmamalarını kısaca, susmalarını öğütler :

İy beni ayıplayan gel beni aşkdan kurtar
Elünden gelmez ise söyleme fâsid haber (12/1)

Aşksız kimseyi, yok farzederek.

İşksüz âdem dünyada bellü bilen ki yokdur
Her biri bir nesneye sevgüsü var âşıkdur (26/1)

derken, böylelerinin gönlünü.- "Yârenler" bölümünde verdiğimiz beyitlerde görüldüğü üzere, hiçbir işe yaramayan "taş"a ve "sarp katı kış"a benzettir.

İşksuzlara benüm sözüüm benzer kaya yankusına
Bir zerre âşkî olmayan bellü bilün yabandadır (46/2)

mısralarında; onlara ne dese, sözünün fayda etmeyeceği inancından hareketle, haklarında "yabandadır" hükmünü verir.

Aşıklar gece gündüz ağlayarak, inleyerek hasretinden yandıkları Sevgili'ye kavuşmayı, O'nunla görüşmeyi dilerken; aşksızlar, bu olanları anlayamayacak, hissedemeyecek kadar herşeyden habersiz, birer "vurdum-duymaz-İnsensitive" tipleridir:

Hocam âşık olanların işi âh-ıla zâr olur
Hasretinden ol ma'şûkun gözi yaşı bınar olur

Düni günü kılur zârı ya'ni görmek diler yârı
İşitmezler bu haberi işksuzlar bî-haber olur
(55/1-2)

Onun için, Koca Yunus son derece haklı olarak fevran eder ve :

İşksuzlara virme öğüt öğüdünden alır degül
İşksuz kişi hayvan olur hayvan öğüt bilür degül
(88/1)

demekten kendini alamaz.

Bu itibarla, âşıkları görünce içi dışı kaynadığı hâlde; aşksızlara karşı, özü yanarak:

İşksuzlara göynür özüm anun-çün fâş olur râzum
Göricegiz âşıkları kaynar içüm taşum benüm
(112/2)

şeklinde konuşur ve onlara aşktan bahsetmenin boşuna olduğunu, dolayısıyla sırrını, ancak gerçek âşıka açabileceğini şöyle belirtir :

Hayf-durur işksuzlara işkdan haber söylemek
Kim gerçek âşık ise râzımı ana dirin (124/5)

Neticede; her âşık olmayanı, hilenin tuzağından kurtulamamış bahtsız bir kimse telâkki ederek insanı, dünya ve âhirete ait bütün belâlardan ancak "Aşk"ın kurtarabileceğini:

Her kim âşık olmadıysa kurtılmadı mekr elinden
Kamusında ışk ayırur dünyâ âhiret belâsını (162/3)

beytiyle vurgular.

2) Gönül Yıkanlar

Oldukça tañınmış şu şiirinde :

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelüm gönül
Hasret ile ölmeyelüm gel dosta gidelüm gönül

Gel gidelüm can turmadın sûret terkini urmadın
Araya düşman girmedin gel dosta gidelüm gönül

Gel gidelüm kalma ırak dost için kılalum yarak
Şeyhün katındadır durak gel dosta gidelüm gönül

Terk idelüm il ü şârı dost için kılalum zârı
Ele getürelim yârı gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyâya kalmayalum fânidür aldanmayalum
Bir iken aldanmayalum gel dosta gidelüm gönül

Biz bu cihandan göçelüm ol dost iline uçalum
Arzu hevâdan geçelüm gel dosta gidelüm gönül

Kulağuz olgıl sen bana gönilelüm dostdan yana
Bakmayalum önden sona gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyâ olmaz pâyidâr aç gözünü cânun uyar
Olgıl bana yoldaş u yâr gel dosta gidelüm gönül

Olüm haberi gelmedin ecel yakamız almadın
Azrâil hamle kılmadın gel dosta gidelüm gönül

Girçek erene varalum Hakk'un haberin soralum
Yunus Emre'yi alalum gel dosta gidelüm gönül
(90/1 v.d.)

diye seslendiği "Gönül"ü, herşeyin özünü oluşturan bir cevher kabul eden şairimiz; bir kez dahi O'nu yıkan kimselerin kıldıkları namazın, namaz olmadığını söyler :

Bir kez gönül yıkdun-ısa bu kılduğun namaz degül
Yitmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz degül
(93/1)

Böylece, Allah'ın rızasına uygun gerçek ibâdetin, gönül zenginliğiyle olabileceği noktasından hareketle,- aynı şekilde-

Hac konusunda da şöyle konuşur :

Bin kez Hacc'a vardun-ısa bin kez gazâ kıldun-ısa
Bir kez gönül kırdun-ısa gerekse var yollar dokı
(169/6)

Gönül mi yiğ Kâ'be mi yiğ eyit bana akli iren
Gönül yiğ-durur zira kim gönüldedür dost turağı
(169/7)

3) Bu Dünyaya Gönül Verenler :

Mânâ'yı terkedip, herşeyleriyle maddeye bağlanan, onun esiri haline gelen bu tipler; daima, sonunda pişman olmaya namzettirler. Çünkü, "benim" diye sarıldıkları şeylerin hepsi, gün gelecek kendilerine düşman olacaklardır:

Bu dünyaya gönül viren son-ucı pişmân olısar
Dünyâ benüm didükleri hep ana düşman olısar (38/1)

O halde yapılacak iş, gelip geçici dünya malına hiç-bir zaman gönül vermemektedir. Zira, ona gönül veren kişi; gün gelir kayar, düşer ve bütün âlemleri yutan bir ejderha durumundaki dünyanın, kendisini de altına almasıyla yok olur gider:

Zinhâr virmegil gönül dünyâ payına bir gün
Dünyâya gönül viren düşe tayına bir gün

Bu dünya bir evrendür âlemleri yudıcı
Bize dahi gelüben yuda toyına bir gün
(116/1-2)

Bu münasebetle, bütün derdine derman olmak isteyenlere:

Eğer ışkı seversen cân olasın
Kamu derdine hem dermân olasın (125/1)

mısralarında "Aşk"ı telkin ve tavsiye eden şairimiz; sözlerine devamla, dünyayı sevenlerin mânâ aleminin sırrına asla erişemeyeceklerini aşağıdaki beytinde haber verir :

Eger dünyâ seversen mübtelâsın
Ma'ânî sırrına kandan iresin (125/2)

Oyleyse, köhne bir saray hükmündeki bu dünyanın "be-gi" olan insan asla ona kul, köle olmamalıdır. Bu, zehire parmak basmakla; onu yemekle birdir :

Cihân köhne bir saraydur sen beğisin
Niçe bir ağuya barmak banasın (125/3)

4) Cahil Kişiler

Arifler münasebetiyle, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi:

Dürr ü cevher ister isen âriflere hizmet eyle
Câhil bin söz söyler ise ma'nîde miskal olmaya
(4/6)

diyen Yunus; bin söz dahi söylese, son derece değersiz bulduğu câhil kişilerin; bilgisizlikleri yüzünden, her tarafta horlanan, kendilerine değer verilmeyen, hiçbir sohbet meclisine kabul edilmek istenmeyen kimseler olduklarını da "Erenler" bahsinde şöyle dile getirmişti :

Erenlerin sohbeti arturur ma'rifeti
Câhilleri sohbetten her dem süresim gelür. (29/5)

Diğer taraftan :

Câhildür ma'nîden almaz oturur kararı gelmez
Öleceğini hiç sanmaz yüz bin yıllık teşvîş ider
(43/5)

şeklinde tahkir ettiği bu insanların, aynı zamanda; dünyaya gönül vermiş, ona sınıksız sarılmış, âhireti bir an dahi hatırlarına getirmeyen zavallılar olduklarını ifadeden kendini alamaz :

Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer câhillere anı bilmez (60/4)

Yapılacak işin; câhillere uyup, geçici dünya zevklerine dalmadan sevmek ve sevilmekten başka birşey olmadığını, şu son derece anlamlı mısralarında dile getirir :

Gelün tanışuk idelüm işün kolayın turalum
Sevelüm sevillelüm dünya kimseye kalmaz (60/5)

Neticede, hem karşısındakilere ve hem de kendisine; câhillerden kaçıp, ehil kişilerle birlikte olmayı tavsiye eder:

Eksük olman ehillerden kaçın görün câhillerden
Tanrı bîzâr bahillerden bahil dîdâr görür degül

Yunus olma câhillerden ırak olma ehillerden
Câhil ne var mü'min ise câhillikden kalır degül
(88/2-7)

5) Münkirler :

Yunus Emre'nin :

Evliyâya münkirler Hakk yolına âsîdür
Ol yola âsi olan gönüllerün pasıdur (47/1)

beytinde görüldüğü üzere, kendileri için "Hakk yolına âsi" ve "gönüllerin pası" hükmünü verdiği bu inkârcı tipler; aynı zamanda, gündüzü gece sanacak kadar gözleri kör, kulakları sağır birer bedbahttırlar.

Sağır işitmez sözi gice sanur gündüzi
Kördür münkirin gözi âlem münevver-ise (141/4)

Aynı hususu, bir başka şiirinde de şöyle açıklığa kavuşturur:

Bende bakdum bende gördüm benüm ile ben olanı
Sûretüme cân vireni kimdügüni bildüm ahî

...
Münkir kişi tuymaz bunı dertlülerin sezer cânı
Ben ışk bağı bülbüliyem ol bağçeden geldüm ahî
(171/2-5)

6) Nefsine Uyan Kişiler :

Ölümü ve âhireti hiç hatırlarına getirmeksizin, varlık alemine sımsıkı sarılan, yalnız bu dünya ve kendileri için yaşayan, yarını değil sadece bugünü düşünen kimseleri :

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola canı
Bilürsin dünyâ seveni baykuş gibi yabandadır
(23/3)

şeklinde, "baykuş gibi yabanda" görüp; rahmet gölünden çıkmış, nefis gölüne dalmış "azgın-ferccious" tipler olarak vasıflandırılarak :

Beğler azdı yolından bilmez yoksul hâlinden
Çıkdı rahmet gölinden nefis göline talmışdur
(48/4)

diye konuşan Yunus; onları, "nefsine muhâlif kişi"ler ve "ölmezden öndin ölenler" le mukayese ederek, böylelerinin Cennet'e girmelerinin imkânsızlığını şöyle belirtir :

Nefsine muhâlif kişi turmaz akar gözi yaşı
Bunda nefse uyan kişi talmaz Kevser göllerine

Kevser havzına talanlar ölmezden öndin ölenler
Nefsini düşmen bilenler konar Tûba tallarına
(161/5-6)

Bu itibarla; "nefs"e karşı "gönül"ü çıkararak:

Nice bir besleyesin bu kaddile kâmeti
Düşdün dünyâ zevkine unuttun kıyâmeti

Düriş kazan yi yidür bir gönül ele getir
Yüz Kâ'be'den yigrekdür bir gönül ziyâreti

Uslu degül delüdür halka sâlûsluk satan
Nefsin Müsülmân itsün var ise kerâmeti
(173/1-2-3)

demek gereğini duyar ve sonuç olarak; insanı yarı yolda bırakan nefse uymamayı, hattâ ona karşı öfkelenmeyi, cephe almamayı, bu dünyanın şerrinden emin olmak için de, kibir ve kini terkederek, dervişlik hırkasını giymeyi öğütler :

Nefsdür eri yolda koyan yolda kalur nefse uyan
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri

Diler-isen bu dünyanın şerrinden olasın emîn
Terk eyle bu kibr ü kîni hırkaya gir derviş yüri
(183/3-4)

Bunlardan başka, Yunus'un nazarında "kötü" kavramını sembolize eden öteki menfi tipleri, şöyle sıralayabiliriz :

- 7) Bezirgân (1/9, 18/4, 78/2)
- 8) Bu dünyada günahını yuyamayan kişiler (63/1)
- 9) Canın dirîğ tutan kişi (102/2)
- 10) Çümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan kişi (17/4)
- 11) Diliyle aşk diyenler (1/4)
- 12) Dinini terk eden kişi (181/12)
- 13) Dostsuz kişi (167/1)
- 14) Dosttan yana uçamayan kişi (73/1)

- 15) Dostunu düşman tutan kişi (38/2)
- 16) Eri hak bilmeyen kişi (52/3)
- 17) Gâfil kişi (28/1, 63/2, 144/6)
- 18) Hak nefesi almayan kişi (43/4)
- 19) Hâli hâlden seçmeyen kişi (73/4)
- 20) İçi boş kişi (15/2)
- 21) İki cihân bedbahtı kişi ((141/5)
- 22) İkilikten geçemeyen kişi (73/4)
- 23) İlmi yüzünden okuyan kişi (73/2)
- 24) Kalles kişiler (49/3)
- 25) Kendini bilmeyen kişi (52/1)
- 26) Mülke benim diyen kişi (170/3)
- 27) Mülke sûret bezeyenler (51/7)
- 28) Okuyup bilmeyen kişi (52/2)
- 29) Ömrü yok yere geçen kişiler (63/1)
- 30) Sağır kişi (28/3)
- 31) Söz ma'nisini bulmayan kişi (46/4)
- 32) Sûfi-i zerrâk olan kişi (174/8, 175/5)
- 33) Yalan söyleyen kişi (46/3-60/2)

Yukarıda görülen, çeşitli örneklerle de işaret ettiğimiz gibi; şiirlerindeki "iyi" ve "kötü" kavramlarının karakteristiği olan muhtelif tiplerin ele alınışından hareketle Yunus Emre'nin, insana bakış tarzını ve giderek ruhî hüviyetini tespit mümkündür. Kısaca söylemek gerekirse, O; hakkında :

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır (47/4) .

ve

Mevlânâ sohbetinde sâz ile işret oldı
Arif ma'nâyâ taldı çün biledür ferişte (143/7)

dediği Mevlana misali; İslamiyet'i, Türklüğü ve beşerî tavrı bizzat şahsında birleştirmeyi ve bunu, eserleriyle mükemmel bir şekilde ifade edebilmeyi başarmış müstesna bir gönül adamı, tam bir "Velî"dir.

Yedi ylüz sene sonra bugün bile; gittikçe artan bir şevkle, heyecanla, muhabbetle anılması, kendine bağlanılması, susayan gönülleri daima kaynayan berrak bir pınar gibi serinletip, dinlendirip, huzura ve sükûna gark etmesi O'nun bu özelliklerinin, en büyük delilini teşkil eder.

Sonuç olarak; sadece şu mısraları dahi, Ulu Yunus'un

bütün felsefesini, hayata ve insana bakış tarzını ifadeye
kâfidir sanırız :

Ben gelmedüm dâvâ için benim işüm sevi için
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm
(101/2)